

Yazar: Dr. Ahmet Kerim Gültekin

Kirvelik (1)

Yayın Tarihi: **15 Nisan 2026**

Özet

Kirvelik, Dersim Aleviliği (Raa Haqi) bağlamında yalnızca sünnet töreni etrafında şekillenen sembolik bir akrabalık biçimi olmayıp, kutsal anlamlarla örülü, güçlü ahlaki yükümlülükler üreten ve toplumsal ilişkileri düzenleyen bir kurumsal yapıyı ifade etmektedir. Balkanlar, Anadolu, Mezopotamya ve Kafkaslarda sürekliliğini koruyan bu pratik, toplumsal ve dinsel temasların kurulmasında, ekonomik dayanışmanın örgütlenmesinde, siyasal bağlılıkların tesisinde, bilginin aktarımında ve anlaşmazlıkların çözümünde uzun süre belirleyici roller oynamıştır. Kirvelik pratiklerinin yalnızca Dersimli Kürt Aleviler arasında ve onların Sünni komşularıyla değil bu geniş coğrafya bağlamında, Êzidîler, Ermeniler, Rumlar ve Süryaniler (Ortodoks Hristiyanlar), Araplar, Azeriler, Gürcüler ile Şii ve Sünni Müslüman Türk topluluklar arasında yaygın biçimde uygulandığı bilinmektedir.

Dersim örneğinde ise kirvelik, musahiplik, Ocak-talip ilişkisi ve kutsal söz (ikrar) çerçevesi içinde ele alınmakta; özellikle Alevilerin çoğunlukla yerli Sünni topluluklarla iç içe yaşadığı tarihsel koşullarda, farklı etno-dinsel gruplar arasında akrabalığa benzer bir ahlaki bağ kurarak hem gündelik hayatı düzenleyen hem de (Alevi çoğunluk vs. Sünni azınlık) eşitsiz güç ilişkileriyle (karşılıklı olarak) başa çıkmaya imkân tanıyan bir varlık stratejisi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu madde, kirveliliğin 1970'lerden itibaren yaşanan siyasal ve toplumsal dönüşümler karşısında geçirdiği değişimi de özlüce tartışmaktadır.

Kavramsal ve Tarihsel Çerçeve

Kirvelik, Anadolu'nun farklı bölgelerinde ve çeşitli dinsel-toplumsal bağlamlarda rastlanan bir ilişki biçimi olmakla birlikte, Dersim'de ve Raa Haqi inanç evreninde özgün bir anlam ve işlev kazanmıştır. Genel antropolojik (akademik) literatürde kirvelik çoğu zaman "kan bağına dayanmayan akrabalık", "ritüel akrabalık" ya da "sanal akrabalık" gibi kategoriler altında ele alınmaktadır (Kudat 2006). Bu tanımlamalar, kirveliliğin biçimsel yönlerine işaret etmekle birlikte, Dersim bağlamında taşıdığı kutsal boyutu, ahlaki bağlayıcılığını ve toplumsal yaptırım gücünü açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Kirvelik, sünnet olan çocuğun sünnet işlemi sırasında kirve tarafından usulüne uygun biçimde tutulmasını ve birçok yörede buna eşlik eden biçimde masrafların üstlenilmesini ya da paylaşılmasını içeren ritüel bir katılım üzerinden kurulmaktadır. Bu katılım aracılığıyla kirve, çocuk üzerinde sembolik bir babalık konumu elde etmekte; böylece kirvelik, biyolojik bağa dayanmaksızın birinci dereceden akrabalık ya da hısımlık statüsü üreten bir ilişkiye dönüşmektedir. Bu yönüyle kirvelik, yalnızca törensel bir görev değil, çocukla ve ailesiyle kurulan kalıcı bir ahlaki sözleşme niteliği taşımaktadır (Kudat 2006; Yıldırım ve Karataş 2014, 35-56; Güç 2018, 237-264; Tunç 2021, 437-454; Yalçinkaya 2023, 57-72; Başaran 2025, 182-96; Törne 2025, 451-471).

Dersim Aleviliğinde ise kirvelik, yalnızca bireyler arasında kurulan geçici veya sembolik bir yakınlık ilişkisi değildir. Aksine kirvelik, aileleri, soyları ve kimi durumlarda farklı inanç topluluklarını kapsayan, uzun erimli ve geri dönüşsüz bir bağlayıcılık üretmektedir. Bu bağlayıcılık, kirveliği gündelik ilişkiler düzeyinin ötesine taşıyarak, toplumsal düzenin kurulması ve sürdürülmesinde etkili olan bir ahlaki ilişki rejimi hâline getirmektedir. Kirvelik aracılığıyla kurulan ilişki, yalnızca iki taraf arasında değil, bu tarafların ait olduğu daha geniş sosyal ağlar içinde de karşılıklı sorumluluklar ve sınırlar üretmektedir (Gültekin 2010, 173-200).

Tarihsel olarak kirvelik, Dersim’de hem içe dönük dayanışma mekanizmalarının hem de dışa dönük ilişkilendirme biçimlerinin önemli bir parçası olarak şekillenmiştir. Ortadoğu ve İç Asya toplumlarında da yaygın biçimde görülen bu ilişki biçimi, akrabalık kurumu aracılığıyla dayanışma ağlarını genişleten bir mekanizma olarak işlev görmektedir. Dersim bağlamında bu genişleme, Alevi toplulukların kendi içlerinde ahlaki denetimi ve karşılıklı sorumluluğu pekiştirirken; Aleviler ile Sünniler arasında kurulan kirvelikler, çoğu zaman asimetrik güç ilişkileri içinde bir müzakere ve dengeleme alanı yaratmıştır. Bu yönüyle kirvelik, yalnızca kültürel bir gelenek değil, tarihsel koşullar altında gelişmiş bir toplumsal varlık ve korunma stratejisi olarak da değerlendirilmelidir (Gültekin 2010, 173-200).

Kirveliğin bu tarihsel işlevi, onun yalnızca sünnet ritüeline indirgenemeyecek bir kurum olduğunu göstermektedir. Kirvelik, sünnet ritüeli etrafında somutlaşmakla birlikte, esas anlamını ritüelin ötesinde, süreklilik arz eden ahlaki yükümlülükler, evlilik yasakları, arabuluculuk rolleri ve karşılıklı sahiplenme pratikleri üzerinden kazanmaktadır (Kudat 2006; Yıldırım ve Karataş 2014, 35-56; Yalçinkaya 2023, 57-72). Bu bağlamda kirvelik, Dersim Aleviliğinde musahiplik, ikrar ve yol erkânı gibi temel inançsal ve toplumsal kurumlarla aynı kavramsal evren içinde düşünülmelidir.

Müslüman toplumlardaki kirvelik kurumu, işlevsel açıdan Hıristiyan toplumlarda görülen vaftiz babalığı kurumu ile belirli paralellikler taşımaktadır (Dinç 2015; Törne

2025, 451-471). Her iki durumda da ritüel aracılığıyla kurulan sembolik ebeveynlik ilişkisi, çocuğun toplumsal çevresini genişletmekte ve kalıcı ahlaki sorumluluklar üretmektedir. Bununla birlikte Dersim ve Raa Haqi bağlamında kirvelik, bu tür karşılaştırmaların ötesine geçerek, yerel inanç kozmolojisi ve ahlaki düzen içinde özgün bir konum kazanmaktadır.

Özetle, kirvelik, Dersim ve Raa Haqi bağlamında ne yalnızca “ritüel akrabalık” ne de işlevsel bir sosyal araç olarak tanımlanabilir. Aksine kirvelik, kutsallıkla çevrelenmiş, güçlü ahlaki yaptırımlar üreten ve tarihsel olarak Alevi toplulukların toplumsal sürekliliğini sağlayan kurucu ilişki biçimlerinden biridir. Bu nedenle kirveliliğin kavramsallaştırılması, onu yerel inanç kozmolojisi, tarihsel deneyimler ve toplumsal ilişkiler ağı içinde ele alan bütüncül bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır.

Dersim Aleviliği (Raa Haqi) Bağlamında Kirvelik

Raa Haqi inancında toplumsal ilişkiler, yalnızca gündelik ya da dünyevi ihtiyaçlar doğrultusunda değil, Batın merkezli bir ahlaki evren içinde kurulmaktadır. Bu evrende bireyler arası bağlar, hukuki ya da sözleşmeye dayalı ilişkiler olmaktan ziyade, kutsallıkla çevrelenmiş ve geri dönüşü olmayan ahlaki yükümlülükler üretmektedir. Kirvelik de bu bağlamda, yalnızca bir sosyal sözleşme değil, kutsal bir bağ olarak değerlendirilmektedir. Kirve ile kirve olunan çocuk ve onun ailesi arasında kurulan ilişki, süreklilik arz eden ve bozulması ahlaki yaptırımlar doğuran bir sözleşme niteliği taşımaktadır (Gültekin 2010, 173-200; Deniz 2019, 45-75).

Bu sözleşmenin kurucu unsurları, kan, beden ve kurban kavramları etrafında şekillenmektedir. Sünnet ritüeli sırasında akan kan, kirveliliğin sembolik ve kutsal temelini oluşturmaktadır. Bu ritüel anı, kirveliliği yalnızca sembolik bir akrabalık ilişkisi olmaktan çıkararak, bedensel ve ahlaki sınırların yeniden tanımlandığı bir eşik hâline getirmektedir. Bu yönüyle kirvelik, Raa Haqi kozmolojisinde mahremiyet, dokunulmazlık ve ahlaki yasakların tesis edildiği bir ilişki biçimi olarak ortaya çıkmaktadır.

Dersim Aleviliğinde (Raa Haqi) musahiplik, yol erkânı içinde ideal ve normatif bir inisiyasyon kurumu olarak kabul edilmektedir. Musahiplik, yalnızca bireyler arasında kurulan bir yol kardeşliği değil, haneleri ve aileleri kapsayan, inançsal ve ahlaki sorumlulukları ortaklaştıran merkezi bir toplumsal bağdır. Bu bağlamda musahibi olmayan bir kişinin yol erkânını tam anlamıyla yürütemeyeceği kabul edilmekte; musahiplik, komünite içi toplumsallığın ve ahlaki düzenin kurucu unsurlarından biri olarak görülmektedir. Musahiplik kurumu, yapısal olarak topluluk dışına açık değildir; yalnızca Raa Haqi inanç evreninin içinden, aynı ahlaki ve kozmolojik çerçeveyi paylaşan bireyler arasında tesis edilebilmektedir (Gültekin 2010, 173-200; Deniz 2019,

45-75).

Raa Haqi toplumsallığı, bu normatif çekirdeğin etrafında birey, hane, aşiret ve Ocak düzlemlerinde örülmüş çok katmanlı ilişkiler ağı üzerinden işlemektedir. Talip-rehber-pir-mürşid hatlarıyla kurulan bu ağlar, yalnızca dinsel erkânı değil, gündelik hayatın ahlaki, sosyal ve siyasal düzenlenmesini de belirlemektedir. Musahiplik bu ağları sıkılaştıran temel kurumlardan biri iken, kirvelik bu yapının dışında değil, onunla kesişen ve belirli bağlamlarda onu güçlendiren tamamlayıcı bir ilişki alanı üretmektedir.

Bu çerçevede kirvelik, musahipliğin yerine geçen bir kurum olarak değil, onun normatif merkezini ikame etmeden işlevsel olarak genişleten bir ilişki biçimi olarak değerlendirilmelidir. Kirvelik, musahiplik gibi yol erkânına dayalı, yalnızca komünite içi bir inisiasyon iddiası taşımamakta; aksine hem topluluk içi hem de topluluk dışı dünyayla ilişki kurulmasına imkân tanımaktadır. Kirvelik yoluyla tesis edilen bağlar, ekonomik, sosyal ve siyasal dayanışma; çıkar birliği; karşılıklı güvenlik ve koruma gibi işlevler üzerinden şekillenmektedir (Gültekin 2010, 173-200). Bu yönüyle kirvelik, Raa Haqi toplumunun içsel ahlaki düzenine eklemlenen, ancak aynı zamanda onu çevreleyen dış dünyayla temas kurmayı mümkün kılan bir ara kurum niteliği taşımaktadır.

Kirvelik ile Ocak sistemi arasındaki ilişki doğrudan hiyerarşik bir bağa dayanmaz. Kirvelik, Ocak merkezli soy ve erkân aktarımının dışında kalan; buna karşın yol erkânı içinde meşru kabul edilen ahlaki ve ilişkisel bir otorite alanı üretmektedir. Özellikle Ocak-talip ilişkilerinin zayıfladığı, zorunlu göçler, siyasal kırılmalar ve gündelik hayatın dönüşümü nedeniyle Ocakların erişilebilirliğinin azaldığı dönemlerde, kirvelik ahlaki düzenin ve toplumsal denetimin sürdürülmesine katkı sunmaktadır. Bu bağlamda kirvelik, musahipliği ikame etmeksizin, onun yarattığı ahlaki çekirdeği gündelik ve çoğu zaman komünite dışı ilişkilere doğru genişletmektedir (Gültekin 2010, 173-200).

Dersim’de Sünni ya da (geçmişte) Hristiyan komşularla iç içe yaşayan Alevi topluluklar açısından kirvelik, bu dış topluluklarla çatışmayı azaltma, işbirliğini mümkün kılma ve karşılıklı güven tesis etme işlevi görmüştür. Çoğu durumda kirvelik, bu komşu topluluklardan seçilerek, asimetrik ilişkiler içinde bir dengeleme ve korunma stratejisi olarak işletilmiştir. Böylece kirvelik, Alevi toplumsal yapısında ikincil ya da tali bir kurum değil; musahiplik ve Ocak sistemiyle birlikte düşünüldüğünde, ahlaki sürekliliği farklı düzlemlerde yeniden üreten güçlendirici bir ilişki alanı olarak ortaya çıkmaktadır (Gültekin 2010, 173-200).

Batınî Varlıklarla Kurulan Kirvelik (Jiarelerle Sanal Akrabalık)

Dersim Aleviliğinde (Raa Haqi) kirvelik, yalnızca insanlar arasında kurulan bir sanal akrabalık biçimiyle sınırlı değildir. Bu inanç evreninde ayırt edici ve özgün bir boyut, Dersimli Alevilerin batın karakterlerle-çoğunlukla jiarelerle-kurdukları kirvelik (sanal akrabalık) örüntülerinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda kirvelik, yalnızca toplumsal ilişkiler alanında değil, insan ile insan-olmayan varlıklar arasında kurulan ahlaki ve kutsal bir ilişki rejimi olarak da işlemektedir. Antropolojik açıdan bu durum, Raa Haqi kozmolojisinde akrabalık ve koruma ilişkilerinin yalnızca biyolojik ya da toplumsal aktörlerle değil, kutsallık atfedilen varlıklarla da tesis edilebildiğini göstermektedir.

Bu tür kirvelik ilişkilerinde birey, belirli bir jiare ile sembolik ve ahlaki bir bağ kurmaktadır. Bu jiare, dağlar, göller, ağaçlar, kayalar ya da belirli kutsal mekânlar gibi cansız formlar olabildiği gibi; yılan, kurt, kartal, dağ keçisi, alabalık gibi canlı varlıklar biçiminde de tezahür edebilmektedir (Gültekin 2025). Bu varlıklar, Raa Haqi kozmolojisinde yalnızca doğal unsurlar olarak değil, irade, hafıza ve ahlaki güç taşıyan batınî öznellikler olarak kavranmaktadır. Dolayısıyla birey ile jiare arasında kurulan bu kirvelik ilişkisi, klasik anlamda metaforik ya da temsili bir bağ değil; karşılıklı sorumluluk, sadakat ve korunma beklentisi içeren gerçek bir ahlaki sözleşme niteliği taşımaktadır.

İnsan-jiare kirveligi, bireye hem topluluk içinde hem de topluluk dışında daha “kutsal” bir koruma sağlamaktadır. Bu koruma, yalnızca metafizik ya da inançsal bir güvenlik hissi üretmekle sınırlı kalmamakta; bireyin toplumsal konumunu, ahlaki meşruiyetini ve kırılabilir durumlarda sahiplenilme ihtimalini de güçlendirmektedir. Bu bağlamda jiare ile kurulan kirvelik, bireyin toplumsal ağlar içindeki yerini tahkim eden, onu görünür ve dokunulmaz kılan bir kutsallık katmanı üretmektedir. Özellikle kriz, hastalık, yolculuk, çatışma ya da belirsizlik anlarında bu tür kirvelik ilişkileri, bireyin hem kendisi hem de yakın çevresi tarafından koruyucu bir referans noktası olarak devreye sokulmaktadır.

Bu örüntü, kirveligin Raa Haqi bağlamında yalnızca insan-merkezli bir dayanışma kurumu olmadığını; aksine insan, topluluk ve kutsal doğa arasında kurulan çok katmanlı bir ilişki rejiminin parçası olduğunu göstermektedir. İnsan-jiare kirveligi, musahiplik ve insan-insan kirveligi ile aynı ahlaki evren içinde yer almakta; ancak işlevsel olarak bu ilişkileri tamamlayan, derinleştiren ve kutsallık düzeyini artıran özgül bir boyut üretmektedir. Bu yönüyle kirvelik, Dersim Aleviliğinde ahlaki düzenin yalnızca toplumsal kurumlar üzerinden değil, Batınî varlıklarla kurulan ilişkiler aracılığıyla da süreklilik kazandığını ortaya koymaktadır.

Dersim’de Alevi-Sünni Kirveligi ve Asimetrik İlişkiler

Dersim bağlamında Alevi-Sünni ilişkileri, tarihsel olarak eşitler arası bir karşılaşmadan

ziyade, demografik, mekânsal ve ahlaki hiyerarşiler tarafından belirlenen asimetrik bir ilişki alanı içinde şekillenmiştir. Bu asimetri, yalnızca nüfus dağılımı ya da siyasal güç ilişkileriyle sınırlı değildir; aynı zamanda kutsal mekânlara erişim, ahlaki meşruiyet ve yerel normların belirleyiciliği gibi alanlarda da kendisini göstermektedir. Kirvelik, tam da bu asimetrik yapının içinde, Alevi-Sünni ilişkilerinin sürdürülebilirliğini mümkün kılan, eşitsizliği ortadan kaldırmayan, ancak çatışmayı sınırlandıran bir ara kurum olarak ortaya çıkmaktadır (Gültekin 2010, 173-200).

Dersim’de Sünni topluluklar çoğunlukla Alevi nüfusun hâkim olduğu bir inanç ve ahlak evreni içinde yaşamaktadır. Bu durum, özellikle kırsal alanlarda, gündelik hayatın düzenlenmesinde Alevi örfî hukukunun (yol erkânı) belirleyici olmasına yol açmıştır. Kirvelik ilişkileri bu bağlamda, Sünni ailelerin Alevi çoğunlukla kurduğu en güçlü ve meşru bağlardan biri olarak işlev görmektedir. Kirvelik sayesinde Sünni aileler yalnızca bireysel düzeyde değil, aşiret, soy ve geniş akrabalık ağları düzeyinde Alevi toplumsal dokusuna eklenmektedir (Gültekin 2010, 173-200).

Bu eklenme simetrik değildir. Kirvelik ilişkisi, Alevi taraf için ahlaki bir yükümlülük ve kutsal bir bağ anlamına gelirken, Sünni taraf için çoğu zaman (Alevilerin çoğunluk oluşturduğu) yerel toplumsal düzende tutunmanın, korunmanın ve kabul görmenin bir yolu olarak anlam kazanmaktadır. Bu nedenle Alevi-Sünni kirveliliği, Raa Haqi kozmolojisindeki kutsal eşik mantığını tam anlamıyla paylaşmamakta; daha çok siyasal, ekonomik ve toplumsal güvenlik ihtiyaçlarıyla iç içe geçmiş pragmatik bir boyut taşımaktadır.

Bu pratik, Dersim’deki yalnızca Sünniler ve Aleviler arası ilişkilerle sınırlı kalmamaktadır. Kurmanci ve Kırmancki konuşan farklı etnik ve inanç grupları arasında da benzer kirvelik uygulamalarına tarihsel olarak rastlanmaktadır. Özellikle Osmanlı öncesi ve Cumhuriyet’in erken dönemlerine kadar, Kürt ve Ermeni topluluklar arasında kirvelik pratiğinin, karşılıklı güven ve dayanışma ilişkilerini pekiştiren önemli bir sosyal mekanizma olarak işlediği anlaşılmaktadır. Belge ve sözlü anlatılara göre, bazı Kürt toplulukları tarihsel olarak Ermenileri kirve olarak seçmiş, bu seçim evlilik yasağı gibi güçlü ahlaki kodlarla taçlanmıştır; bu da, kirvelik bağının yalnızca dinsel değil, aynı zamanda küme aşırı bir toplumsal koordinasyon mekanizması olduğunu göstermektedir. Bu tür ilişkiler, farklı inanç ve etnik gruplar arasında doğrudan teolojik yakınlaşma sağlamaktan ziyade, karşılıklı güven, dayanışma ve toplumsal dokuyu sürdüren karmaşık bir ahlaki rejim üretmiştir (Dinç 2015; Güç 2018, 237-64; Törne 2025, 451-71).

Dersim bağlamındaki bu kirvelik pratiği, ne asimilasyonu ne de saf bir hoşgörü söylemini temsil etmektedir. Aksine kirvelik burada, asimetrik güç ilişkileri içinde

işleyen, fakat açık çatışmayı sınırlandıran, beden, kan ve mahremiyet üzerinden güçlü tabular üreten bir toplumsal sözleşme biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Kirvelik yoluyla kurulan ensest yasağı, evlilik tabu ve karşılıklı sorumluluklar Alevi-Sünni sınırını ortadan kaldırmaz; fakat bu sınırı geçirgen ve yönetilebilir kılarak, farklı inanç ve etnik kimlikler arasındaki ilişkilerin yalnızca çatışma ya da ayrışma üzerinden değil, karşılıklı bağlılık ve güven üzerinde yeniden kurulmasını mümkün kılar (Dinç 2015; Güç 2018, 237-64; Törne 2025, 451-71; Başaran 2025, 182-96).

Özetle, Dersim’de Alevi-Sünni kirveliği, Raa Haqi inanç evreninin kutsal mantığını birebir paylaşmayan, ancak bu evrenin ahlaki ve toplumsal kodları içinde meşruiyet kazanan özgül bir ilişki biçimidir. Bu, farklı kültürel ve dinsel kodların bir arada var olduğu tarihsel bir coğrafyada, kirvelik kurumunun işlevsel esnekliğini ve toplumsal uyum üretme kapasitesini göstermektedir.

Ahlaki Yükümlülükler, Toplumsal Yaptırımlar ve Tarihsel Dönüşüm

Kirvelik ilişkisi, Dersim bağlamında başta evlilik yasağı olmak üzere güçlü ahlaki tabular üretmektedir. Kirve aileleri arasında evlilik kesin biçimde yasaklanmakta; bu yasak yalnızca kirve olan bireylerle sınırlı kalmayıp, sonraki kuşakları da kapsayan kalıcı bir sınır oluşturmaktadır. Bu durum, kirveliğin basit bir sosyal yakınlık değil, biyolojik akrabalığa denk bir ahlaki statü ürettiğini göstermektedir. Kirvelik yoluyla kurulan bağ, bedensel, mekânsal ve toplumsal mahremiyet alanlarını yeniden tanımlamakta; taraflar arasında dokunulmazlık ve karşılıklı sorumluluk rejimi tesis etmektedir (Gültekin 2010, 173-200).

Bu ahlaki çerçeve, kirveliğin güçlü bir yaptırım kapasitesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Kirvelik bağının ihlali, yalnızca bireysel bir hata ya da etik dışı davranış olarak değil, kutsal bir sözün ve ahlaki yükümlülüğün bozulması olarak değerlendirilmektedir (Dinç 2015; Güç 2018, 237-64; Törne 2025, 451-71; Başaran 2025, 182-96). Böyle bir ihlal, tarafları toplumsal kınama, güven kaybı ve dışlanma riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu yönüyle kirvelik, yazılı hukuk mekanizmalarının sınırlı olduğu ya da gündelik hayatı doğrudan düzenlemediği kırsal toplumsal yapılarda, etkili bir ahlaki denetim ve düzenleme aracı olarak işlev görmüştür.

Ancak kirveliğin bu güçlü ahlaki ve yaptırımcı boyutu, tarihsel olarak değişmez bir nitelik taşımamaktadır. Dersim’de kirveliğin işlevi ve toplumsal ağırlığı, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren belirgin dönüşümler geçirmiştir. 1970’lerden sonra artan siyasal kutuplaşma, zorunlu göçler, kentleşme süreçleri ve kuşaklar arası kopuşlar, kirvelik kurumunun gündelik hayattaki bağlayıcılığını zayıflatmıştır. Bu süreçler, yalnızca kirveliği değil, Ocak sistemi ve musahiplik gibi diğer ahlaki kurumları da dolaylı biçimde etkilemiştir (Gültekin 2010, 173-200).

Bu tarihsel dönüşümle birlikte kirvelik, özellikle genç kuşaklar arasında giderek daha fazla “geleneksel”, “eski” ya da “aşılması gereken” bir pratik olarak algılanmaya başlanmıştır. Buna karşın kirvelik bütünüyle ortadan kalkmamış; daha sınırlı, seçici ve sembolik biçimlerde varlığını sürdürmüştür. Bazı bağlamlarda kirvelik, güçlü yaptırımlar üreten bir ahlaki rejim olmaktan ziyade, kültürel hafızada yer eden bir referans noktası ya da geçmişe ait bir ahlaki ideal olarak yeniden anlamlandırılmıştır (Gültekin 2010, 173-200).

Bu durum, kirveliliğin çözülmesinden ziyade, dönüşerek yeniden konumlandığını göstermektedir. Kirvelik kurumunun geçirdiği bu dönüşüm, Dersim Aleviliğinde ahlaki düzenin tek bir kurumsal yapı üzerinden değil, tarihsel koşullara göre farklı biçimlerde yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kirvelik, günümüzde önceki bağlayıcılığını büyük ölçüde yitirmiş olsa da Alevi toplumsal hafızasında ve ahlaki evreninde anlam üretmeye devam eden bir ilişki biçimi olarak varlığını sürdürmektedir.

Sonuç

Kirvelik, Dersim Aleviliği (Raa Haqi) bağlamında ne yalnızca sünnet ritüeline eşlik eden bir akrabalık pratiği ne de folklorik bir toplumsal gelenek olarak anlaşılabilir. Aksine kirvelik, kutsallıkla çevrelenmiş, güçlü ahlaki yükümlülükler ve yaptırımlar üreten; musahiplik ve Ocak sistemiyle kesişen ancak onlara indirgenemeyen özgül bir ilişki biçimidir. Antropolojik literatürde sanal akrabalık (fictive kinship) olarak tanımlanan bu tür ilişkiler, biyolojik soy (consanguinity) ya da evlilik (affinity) bağlarına dayanmaksızın, toplumsal olarak kurulan, ahlaki olarak bağlayıcı ve karşılıklı sorumluluklar üreten akrabalık biçimlerini ifade etmektedir. Bu perspektiften bakıldığında kirvelik, “gerçek” ve “kurmaca” akrabalık ayrımını aşarak, akrabalığın kültürel olarak nasıl üretildiğini ve meşrulaştırıldığını görünür kılan bir örnek teşkil etmektedir.

Dersim’in tarihsel olarak çok-inançlı ve asimetrik toplumsal yapısı içinde kirvelik, özellikle Alevi-Sünni-Hristiyan ve Kürt-Ermeni-Türk ilişkilerinde çatışmayı sınırlayan, sınırları yönetilebilir kılan ve gündelik hayatın ahlaki düzenini sürdüren bir ara kurum olarak işlev görmüştür. Bu yönüyle kirvelik, kan bağına dayalı akrabalığın ötesinde, ortak yaşam, karşılıklı korunma, ekonomik ve siyasal dayanışma gibi pratikler üzerinden kurulan bir ilişki rejimi üretmiştir. Antropolojide akrabalığın evrensel olarak biyolojiye indirgenemeyeceği yönündeki tartışmalarla uyumlu biçimde, kirvelik de akrabalığın esasen paylaşılan kutsallık, ahlaki yükümlülük ve toplumsal tanınma üzerinden tesis edildiğini göstermektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan siyasal, toplumsal ve mekânsal dönüşümler kirveliliğin bağlayıcılığını zayıflatmış olsa da bu kurum bütünüyle ortadan

kalkmamış; Alevi toplumsal hafızasında ve ahlaki evreninde dönüşerek varlığını sürdürmüştür. Bu süreklilik, kirvelik'in sabit ve donmuş bir gelenek olmaktan ziyade, tarihsel koşullara göre yeniden biçimlenen esnek bir sanal akrabalık formu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle kirvelik, Dersim Aleviliğinde ahlaki düzenin tekil ve durağan kurumlardan değil, kutsallık, akrabalık ve toplumsal ilişkiler arasında kurulan çok katmanlı ve tarihsel olarak değişken ağlardan üretildiğini gösteren kurucu bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça & İleri Okumalar

Başaran, Oyman. 2025. "Between Patriarchal Intimacy and Sovereign Violence: Male Circumcision in Turkey." *Journal of Middle East Women's Studies* 21 (2): 182-196.
<https://doi.org/10.1215/15525864-11826199>

Deniz, Dilşa. 2019. "Kurdish Alevi Belief System, Reya Heqi/Raa Haqi: Structure, Networking, Ritual and Function." In *Kurdish Alevis and the Case of Dersim: Historical and Contemporary Insights*, edited by Erdal Gezik and Ahmet Kerim Gültekin, 45-75. Lanham: Lexington Books.

Dinç, Namık Kemal. 2015. "The Custom of Kirve in the Memory of Kurds and Armenians." *Repair - Armeno-Turkish Platform*. Erişim tarihi: 2 Şubat 2026.
<https://repairfuture.net/index.php/en/identity-standpoint-of-turkey/the-custom-of-kirve-in-the-memory-of-kurds-and-armenians>

Güç, Ayşe. 2018. "Geçirgen Sınırlar: Mardin'de Etnik-Dini Gruplar Arasında Sanal Akrabalık Bağları." *Akademik İncelemeler Dergisi* 13 (2): 237-264.
<https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.423153>

Gültekin, Ahmet Kerim. 2010. *Tunceli'de Sünni Olmak*. İstanbul: Berfin Yayınları.

Gültekin, Ahmet Kerim. 2025. "Jiare / Ziyaret: Sacred Places and Objects in Raa Haqi (Dersim Alevism)." *Alevi Encyclopedia*. Published July 2, 2025.
<https://www.aleviansiklopedisi.com/madde-x/jiare-ziyaret-raa-haqi-dersim-aleviligi-inan-cinda-kutsal-mekanlar-ve-objeler-6755/>

Kudat, Ayşe. 2006. *Kirvelik - Sanal Akrabalığın Dünü ve Bugünü*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Şengül, Serap Ruken. 2014. *Broken (His)stories inside Restored Walls: Kurds, Armenians and the Cultural Politics of Reconstruction in Urban Diyarbakır, Turkey*. Doktora tezi, University of Texas at Austin, Department of Anthropology.

<http://hdl.handle.net/2152/68379>

Törne, Annika. 2025. "Kirva and Conflict: A Social Kinship Practice in Times of Trouble." *Iran and the Caucasus* 29, no. 4-5: 451-471.

<https://doi.org/10.1163/1573384X-02904007>

Tunç, Emrah. 2021. "Sosyal Sermaye Teorisi ve Sanal Akrabalık Bağları Kapsamında Sivas'ta Kirvelik Kurumu / Institution of Kirvelik in the Context of Social Capital Theory and Fictive Kinships in Sivas." *Folklor/Edebiyat* 27 (106): 437-454.

Yalçınkaya, Fatoş. 2023. "Kirvelikle Kurulan Sanal Akrabalığın Koruyuculuk İşlevi." *SÜREK Alevilik - Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 1: 57-72.

Yıldırım, Ayşe, ve Avdo Karataş. 2014. "Rüya Kardeşliği." *Folklor / Edebiyat* 20 (77): 35-56.